

اللهم صل على محمد و آل محمد و عجل فرجهم

بسم الله الرحمن الرحيم

سیر تفصیلی روش درس سوره مبارکه حجر

مرحله اول. مطالعه تدبر سوره حجر با روشهای قبل

بهترین روشها برای این بخش از مطالعات، روشهای تدبری سوره‌ای منحصر به دروس اول تا پنجم می‌باشد.

مدل اول. مطالعه سوره با روش درس اول تدبر سوره‌ای

مدل دوم. مطالعه سوره با روش درس اول و یکی از دروس دوم تا پنجم تدبر سوره‌ای

مدل سوم. مطالعه سوره با روش درس اول و دو درس از دروس دوم تا پنجم تدبر سوره‌ای

بدیهی است هر چقدر در این مرحله متدبر به صورت عمقی‌تر و از روشهای مختلفی که برای او دید ساختاری نسبت به سوره ایجاد کند، سوره را مطالعه نماید در مراحل بعدی از سرعت عمل و دقت نظر بیشتری برخوردار خواهد بود.

مرحله دوم. ترسیم جدول احکام به تفصیل سوره

در این سوره جدول احکام به تفصیل بر اساس آیات ابتدایی سوره و تفکیک آنها به موضوعات دربردارنده‌شان ترسیم شده‌است. نکاتی که می‌توان در ترسیم جدول مورد توجه قرار داد عبارتند از:

- اصولاً در تفکیک آیات برای شکل‌گیری ستون‌ها به تمامی سوره توجه می‌شود تا تفکیک به نحوی صورت پذیرد که کلی‌ترین موضوعات سوره استخراج شود. هر ستون دربردارنده یک موضوع اصلی است.
- در این جدول هم ترتیب رعایت شده و هم موضوعات در کلی‌ترین حالت ممکن تفکیک شده‌اند. بنابراین جدول را می‌توان به صورت عرضی (روابط سطرها) و طولی (روابط ستونها) تحلیل کرد.
- در این جدول رئوس موضوعات مطرح در یک سوره استخراج می‌شوند. بر این اساس هیچ آیه‌ای نیست مگر اینکه حداقل در یک ستون قرار می‌گیرد. بنابراین قرآن پژوه با مبنا قرار دادن آیات ابتدایی سوره و تفکیک آنها به موضوعات دربردارنده آنها آغاز می‌کند؛ مادامی که به موضوع جدید دست می‌یابد ستونی جدید به جدول اضافه می‌شود و زمانی که دیگر موضوع تکراری باشد به سطر بعدی منتقل می‌شود. این کار تا پایان سوره ادامه می‌یابد.
- اگر در مرحله‌ای از ترسیم این جدول قرآن پژوه نداند آیه مورد نظر دربردارنده موضوعی جدید است یا نه، باید آیه را در ستونی جدید قرار دهد. در روند تکمیلی تدبر در سوره، آیات این ستون یا در نتیجه فهم موضوع در یکی از ستون‌های موجود قرار می‌گیرند یا دربردارنده موضوعی جدید بوده و ستونی جدید را می‌سازند. بنابراین هر وقت در تشخیص موضوع آیه‌ای تردید بود آن را در ستونی جدا قرار می‌دهیم تا زمانی که در نتیجه تکرار مطالعات محل دقیق آیه تعیین شود.
- در جدول رویکرد حداکثری در نشان دادن پیوستگی موضوعات جزئی در یک آیه است. بنابراین تفکیک در حداقل ممکن و محدود به موضوعات کلی صورت می‌پذیرد و تفکیک جزئی مربوط به سطح ریز موضوعات در نمودار صورت می‌پذیرد. به همین دلیل مبنا در جدول تفکیک حداقلی موضوعات در آیات - به ویژه آیه واحد- است. از همین رو، آیاتی که ذیل یک موضوع دارای پیوستگی سیاقی هستند، معمولاً تفکیک نمی‌شوند.
- گاهی اوقات در جدول یک آیه به دو یا چند بخش تفکیک شده است؛ در حالی که در موارد مشابه، آیه‌ای دیگر با وجود اینکه چند موضوع دارد، در یک ستون قرار گرفته‌است. دلیل این موضوع نشان دادن تنوع رویکردی است که می‌توان به تفکیک یا عدم تفکیک آیات داشت. اینکه آیه‌ای تفکیک می‌شود یا نه، به کاربردی که قرآن پژوه از جدول انتظار دارد،

مرتبط است. بنابراین در این قبیل موارد هم می‌توان تفکیک انجام داد، هم نه. اما به صورت کلی - بنابر آنچه در بند قبلی گفته شد- بنابر عدم تفکیک تا حد امکان است.

مرحله سوم. ارائه گزارش از سیر موضوعات سوره

در این گزارش ستون‌های جدول ترسیم شده در مرحله قبل بیان می‌شوند. در این گزارش رئوس موضوعات مطرح در سوره مربوط به هر ستون بیان می‌شوند؛ در حدی که مجموع موضوعات جزئی بیان شده ذیل هر موضوع کلی طرح شوند.

در ارائه گزارش رابطه میان موضوعات یک ستون، تحلیل ارتباط میان موضوعهای جزئی آن ستون مورد توجه نیست. به بیان دیگر در این مرحله تنها گزارش مدنظر است و به تحلیل ستونی (عمودی) نمی‌پردازیم.

در ارائه گزارش این سوره به ریز موضوعات حاصل از موضوع کلی توجه شده‌است. به همین جهت ذیل ستون اول، ۲ ریز موضوع مطرح شده که عبارتند از: اسماء صفات و افعال الهی، احکام و قوانین مرتبط با خارج شدن از ظلمات به نور

بنابراین در ارائه گزارش می‌توان مراتب موضوعات یک سوره از جزء به کل را تا حد امکان بیان کرد. این نکته در گزارش بیان شده برای ستون دوم دیده می‌شود.

در این گزارش مطابق به سه ستون جدول سه موضوع کلی بیان شده‌است و ذیل هر یک از سه موضوع کلی، موضوعات جزئی قرار گرفته‌اند.

ستون اول دارای بیشترین تنوع در موضوعات است و در یک دید کلی محکmat حوزه‌های مختلف مرتبط به هدایت انسان در نظام تشریع آمده‌است. به همین جهت در این ستون عناوین اسماء و صفات الهی، کتاب و قرآن، انبیای الهی، آیات تکوینی، قوانین حاکم بر زندگی انسان قرار دارند.

در گزارش این ستون به واژه‌های کلیدی مانند «متوسمین» و آیات کلیدی مانند «داستان حضرت آدم» اشاره شده‌است. این واژه‌ها یا آیات کلیدی، عناوینی هستند که استفاده متدبر از سوره را جهت دهی می‌کنند.

ستون دوم دارای موضوعی واحد است که تحت عنوان «خطابهایی به رسول مکرم اسلام» می‌توان از آن یاد کرد. در اینجا نیز خطابه‌های ویژه‌ای که به حضرت شده‌است ما را در فهم دقیق‌تر غرض سوره و جایگاه ویژه در سور الرا یاری می‌رساند. چرا که تنها در این سوره عبارت «لعمرك ...» برای حضرت به کار رفته‌است که حاکی صمیمیت و اهمیت ویژه ایشان در بارگاه حق تعالی در تأمین هدف آفرینش است.

این ستون جایگاهی ویژه در تمامی سوره دارد. به نحوی که می‌توان تمامی مطالب دو ستون دیگر را در خدمت این ستون دانست.

در ستون سوم باز یک موضوع واحد - البته با ۴ ریز موضوع ذیل آن- مورد بررسی قرار گرفته که عبارتست از «بررسی وضعیت کافران». کافران در این ستون در حوزه توجهات، باورها و اعتقادات، اخلاق و رفتار و سبک زندگی تحلیل شده‌اند. کافران در این سوره بیشتر به سرکردگان کفر به عنوان سردهسته دشمنان نظام ولایت الهی اشاره دارد.

مرحله چهارم. ترسیم جدول جزئی از ستون اول جدول

در این مرحله ریز موضوعات ستون اول را به صورت واضح‌تری در یک جدول تفکیک می‌کنیم. تفکیک جزئی‌تر این موضوعات به دلیل کمک شایان توجهی است که این ریزبینی به فهم دقیق‌تر آیات و بهره‌برداری از نظام قوانین طرح شده در این سوره برای تحقق غرض سوره می‌کند.

در این جدول آیات هر یک از عنوان‌های زیر را به صورت تفکیک شده قرار می‌دهیم:

کافران، پیامبران، خلفت، آسمان، قرآن، سیر تاریخی کافران، زمین، خدا، بهشت، جهنم

انجام این مرحله، بهره‌برداری ما را از این سوره به عنوان سوره‌ای که در میان سوره‌های الرا به صورت خاص محوریت پیامبر اعظم به عنوان واسطه اصلی نظام هدایت الهی در آن مشهود است، عملی می‌سازد؛ کسی که از سوی خدا مأموریت دارد نظام ولایت الهی که هدف آن رسانیدن تمامی مخلوقات به رحمت در عالم هستی بر پا دارد.

مرحله پنجم. ترسیم نمودار

در این مرحله بر اساس آنچه تا کنون حاصل شد، محتوای سوره را در قالب نمودار ترسیم می‌کنیم. برای رسم نمودار این سوره به نکات زیر دقت می‌کنیم:

- در این نمودار آیه اول به عنوان آیه احکام در بالای نمودار قرار دارد و تمامی موضوعات به آن مرتبط شده‌اند.
- نمودار شامل سه بخش کلی معادل سه ستون نمودار است و در جزئیات هر یک ریز موضوعات بیان شده در هر سوره در جای خود در هر بخش از نمودار قرار می‌گیرند.
- در چینش ریز موضوعات در بخش‌های مختلف نمودار، ترتیب آیات رعایت شده‌است.
- تمامی آیات در نمودار بیان نشده‌است. آنچه در نمودار ذکر نشده باید توسط متدبر تکمیل شود.
- ارتباط میان ریز موضوعات به وسیله فلش باید مشخص شود. بنابراین از قرآن پژوهان باید خواست تا بر اساس ترتیب موضوعات مطرح شده در آیات، بخش‌های مختلف آیات را که در دایره‌ها آمده است با فلش به یکدیگر متصل کنند. این کار باعث می‌شود، قرآن پژوه نحوه ورود و خروج به موضوعات مختلف سوره و ترتیب آنها را بفهمد. این تمرین دارای فواید فراوانی است که حداقل آن تسلط به سیر موضوعات سوره است.

مرحله ششم. گزاره نویسی از نمودار

در این مرحله با توجه به نمودار و سیر موضوعات در آن، از بخش‌های مختلف نمودار در لایه‌های مختلف آن گزاره نویسی کنیم.

- گزاره استخراجی از نمودار باید به آیات عرضه شوند. در صورتی که پیوستگی سیاقی آیات سوره، گزاره مورد نظر را تأیید کنند، گزاره صحیح است؛ در غیر این صورت نشان دهنده وجود خطا در همان موضع از نمودار است. (شیوه ارزیابی صحت نمودار)
- گزاره‌های استخراجی در این مرحله، گزاره‌هایی هستند که سوره را به سمت استفاده کاربردی از آن سوق می‌دهند. به همین جهت ممکن است گزاره‌ها کلی یا جزئی باشند ولی در رویکرد کاربردی مشترک هستند.
- به دلیل در نظر داشتن رویکرد کاربردی در گزاره نویسی این مرحله دیده می‌شود، گزاره‌ها با محوریت موضوع خارج شدن از ظلمات به نور نوشته شده‌است.
- در نظر داشتن رویکرد کاربردی، عامل جلوگیری از طرح مطالب غیر کاربردی است. منظور از مطالب غیر کاربردی مطلبی است که به جاری شدن قرآن در زندگی در مراتب مختلف آن نیانجامد.
- نکته ویژه در این گزاره‌ها انطباق عبارت «لیقیموا الصلاة» در دعا‌های حضرت ابراهیم با عبارت «لتخرج الناس من الظلمات الی النور» است. به بیان دیگر بیان این امر که پیامبر خارج کننده مردم از ظلمات به نور است اشاره به دعای مستجاب حضرت ابراهیم در مقیم ساختن ذریه‌اش در وادی خشک و بی‌آب و علف به هدف اقامه صلوٰه می‌باشد؛ چرا که حضرت رسول سرحلقه همان ذریه‌ای است که این دعای حضرت ابراهیم را مستجاب کرده‌است. به همین جهت این دو عبارت انطباق کامل دارند. از دیگر سو به دلیل انطباق عبارت «إلی النور» به «إلی صراط العزیز الحمید» و انطباق حقیقت «صراط» با مفهوم «نظام ولایت الهی»، در حقیقت «اقامه صلوٰه» در معنای «تشکیل نظام ولایی و رفتن زیر بیرق ولایت» است.

مرحله هشتم. جمع بندی سوره مبارکه

در این مرحله بنابر تحلیل‌های صورت گرفته به جمع بندی سوره در قالب گزارش می‌پردازیم. این گزارش باید دربردارنده تحلیلی از سوره با محوریت موضوع انتخابی باشد. اگر موضوع انتخابی، اصلی‌ترین موضوع سوره باشد، گزارش ارائه شده در این مرحله به ارائه غرض سوره نیز می‌پردازد.

هم‌چنین در این گزارش می‌توان مجموعه موضوعاتی که در این سوره می‌توانند به صورت محوری مورد بررسی قرار گیرند را تحت عنوان پژوهش‌های پیشنهادی ارائه داد.